

**Hollanda Göçmen Entegrasyonu Politikaları:
Liberalizmden Neoliberalizme**

***Dutch Immigrant Integration Policies:
From Liberalism to Neoliberalism***

Gizem KOLBAŞI MUYAN

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

Haziran 2019, Cilt 9, Sayı 1, Sayfa 177-192

June 2019, Volume 9, Issue 1, Page 177-192

P-ISSN: 2146-4839

E-ISSN: 2148-483X

2019-1

e-posta: sgd@sgk.gov.tr

Yazılar yayınlanmak üzere kabul edildiği takdirde, SGD elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dahil olmak üzere, tüm yayın haklarına sahip olacaktır. Yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazı ve tablolardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

If the manuscripts are accepted to be published, the SGD has the possession of right of publication and the copyright of the manuscripts, included publishing the whole text in the digital area. Articles published in the journal represent solely the views of the authors.

Some parts of the articles and the tables can be cited by showing the source.

SGD

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security

Cilt: 9 - Sayı: 1 - Yıl: 2019
Volume: 9 - Issue: 1 - Year: 2019

P-ISSN: 2146-4839
E-ISSN: 2148-483X

Sahibi / Owner of the Journal

Sosyal Güvenlik Kurumu Adına / *On behalf of the Social Security Institution*

Dr. Mehmet Selim BAĞLI

(Kurum Başkanı / *President of the Institution*)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / *Responsible Publication Manager*

Uğur KORKMAZ

Yayın Kurulu / Editorial Board

Cevdet CEYLAN

Eyüp Sabri DEMİRCİ

Nazmi DOĞAN

Erdal YILMAZ

Okan AYAZ

Editörler / Editors

Doç. Dr. Erdem CAM

Selda DEMİR

Yayın Türü: Uluslararası Süreli Yayın / **Type of Publication:** *International Periodical*

Yayın Aralığı: 6 aylık / **Frequency of Publication:** *Twice a Year*

Dili: Türkçe ve İngilizce / **Language:** *Turkish and English*

Basım Tarihi / Press Date: 28.06.2019

Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD),

TUBİTAK ULAKBİM - TR

EBSCO HOST - US

ECONBIZ - GE

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL

SCIENTIFIC INDEXING SERVICES - US

JOURNAL FACTOR

ASOS INDEX - TR

SOBIAD - TR

tarafından indekslenmektedir.

©Tüm hakları saklıdır. Sosyal Güvenlik Dergisi'nde yer alan bilimsel çalışmaların bir kısmı ya da tamamı telif hakları saklı kalmak üzere eğitim, araştırma ve bilimsel amaçlarla çoğaltılabilir.

Tasarım / Design: Medya Dinamik - 0312 287 40 46 - Ankara

Basım Yeri / Printed in: Matsa Basımevi - 0312 395 20 54 - Ankara

İletişim Bilgileri / Contact Information

Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı

Ziyabey Caddesi No: 6 Balgat / Ankara / TÜRKİYE

Tel / Phone: +90 312 207 88 91 - 207 87 70 - Faks / Fax: +90 312 207 78 19

Erişim/Webpage: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/sgd/tr> - e-posta / e-mail: sgd@sgk.gov.tr

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Professor Yener ALTUNBAŞ
Bangor University - UK

Professor Özyay MEHMET
University of Carleton - CA

Asst. Prof. Sara HSU
State University of New York- USA

Professor Paul Leonard GALLINA
Bishop's University - CA

Professor Allan MOSCOVITCH
University of Carleton - CA

Asst. Prof. C. Rada Von ARNIM
University of Utah - USA

Professor Jacqueline S.ISMAEL
University of Calgary - CA

Professor Mark THOMPSON
University of British Columbia - CA

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR
TÜBA

Prof. Dr. İsmail AĞIRBAŞ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Levent AKIN
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Faruk ANDAÇ
Çağ Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Kadir ARICI
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Zakir AVŞAR
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Prof. Dr. Ufuk AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Abdurrahman AYHAN
Kıbrıs İlim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serpil AYTAÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Mehmet BARCA
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
SBF

Prof. Dr. Süleyman BAŞTERZİ
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Nurşen CANIKLIOĞLU
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Fevzi DEMİR
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. A. Murat DEMİRCİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Ömer EMEKÇİ
İstanbul Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. E.Murat ENGİN
Galatasaray Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Hediye ERGİN
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Şükran ERTÜRK
Dokuz Eylül Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Afsun Ezel ESATOĞLU
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Ali GÜZEL
Kadir Has Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Alpay HEKİMLER
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ
Pamukkale Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Aşkın KESER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Cem KILIÇ
TOBB ETÜ
İİBF

Prof. Dr. Ali Rıza OKUR
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Serdar SAYAN
TOBB ETÜ
İİBF

Prof. Dr. Ali Nazım SÖZER
Yaşar Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Atılım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Savaş TAŞKENT
İstanbul Teknik Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Sabri TEKİR
İzmir Demokrasi Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Mehmet TOP
Hacettepe Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Türker TOPALHAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İİBF

Prof. Dr. Aziz Can TUNCA
Bahçeşehir Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. M. Fatih UŞAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Gaye BAYCIK
Ankara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Saim OCAK
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Ercüment ÖZKARACA
Marmara Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Doç. Dr. Gülbiye YENİMAHALLELİ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

16. SAYIDA HAKEMLİK YAPAN AKADEMİSYENLERİN LİSTESİ

REFeree LIST FOR THIS ISSUE

Prof. Dr. İsmail AĞIRBAŞ
Ankara Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Alpaslan AKÇORAOĞLU
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Yusuf ALPER
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Murat ATAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Belgin AYDINTAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Müge ERSOY KART
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Şenay GÖKBAYRAK
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA
Anadolu Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Selahattin GÜRİŞ
Marmara Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. İlknur KILKIŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Handan KUMAŞ
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Nermin ÖZGÜLBAŞ
Başkent Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Latif ÖZTÜRK
Kırıkkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Serap PALAZ
Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Metin PİŞKİN
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Fakültesi

Prof. Dr. Mehmet TOP
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Şerife TÜRCAN ÖZŞUCA
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Suat UĞUR
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Erineç YELDAN
Bilkent Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Prof. Dr. Handan YOLSAL
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. Funda YURDAKUL
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Şenay AÇIKGÖZ
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Ozan BAŞKOL
Bursa Uludağ Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Erdem CAM
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Cemal İYEM
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Söke İşletme Fakültesi

Doç. Dr. Fuat MAN
Sakarya Üniversitesi
İşletme Fakültesi

Doç. Dr. Banu METİN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Çağlar ÖZDEMİR
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Hakan SATMAN
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Doç. Dr. Özgür TOPKAYA
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Bora YENİHAN
Kocaeli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Doç. Dr. Sinem YILDIRIMALP
Sakarya Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Aygül ANAVATAN
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Osman TEZGEL
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilimler Fakültesi

Dr. Öğretim Üyesi Halil TUNCA
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

16. SAYI DEĞERLENDİRME İSTATİSTİKLERİ
EVALUATION STATISTICS FOR THIS ISSUE

Toplam gelen makale başvurusu	Number of received manuscript	44
Yayına kabul edilen makale sayısı	Number of accepted manuscript	11
Hakem süreci devam eden makale sayısı	Under consideration	16
Red edilen makale sayısı	Rejected after evaluation	7
Ön inceleme aşamasında red edilen makale sayısı	Rejected before evaluation	10
Makale kabul oranı	Accepted manuscript rate	%25

GENEL YAYIN İLKELERİ

- 1- Sosyal Güvenlik Dergisi (SGD), yılda iki kez yayınlanan uluslararası, hakemli, bilimsel bir dergidir.
- 2- Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 3- Dergide yayınlanmasına karar verilen yazıların, elektronik ortamda tam metin olarak yayınlanmak da dahil olmak üzere, yayın hakları SGK'ya aittir.
- 4- Yayınlanmak üzere dergiye gönderilen yazılar önce Yayın Kurulunca dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Uygunluğu tespit edilen yazılar değerlendirmeleri için yazının ilgili olduğu alanda iki hakeme gönderilir. Hakem raporuna göre; yazarına düzeltme gönderilir, yayınlanır ya da reddedilir.
- 5- Yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayınlanan makaleler atıf yapılmadan kullanılamaz.
- 6- SGD'de yargı kararı incelemelerine yer verilebilir.
- 7- Yazıları yayınlanan yazarlara "Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ödenecek Telif ve İşleme Ücretleri Hakkında Yönetmelik" çerçevesinde telif ücretleri ödenecektir.
- 8- SGD Sosyal Güvenlik Dergisi'ne makale gönderenler derginin yayın ilkelerini kabul etmiş sayılırlar.

GENERAL PUBLICATION RULES

- 1- Journal of Social Security is an international, peer reviewed, scientific journal published twice a year.
- 2- The papers submitted to Journal of Social Security must be unpublished in elsewhere or not synchronically be in the review process of another publication.
- 3- Social Security Institution and Journal of Social Security own the copyright of the papers published (written and electronic versions).
- 4- All manuscripts firstly evaluated by Editorial Board and send two independent referees. According to referees' reports, article will be sent to the authors to revise, publish or reject.
- 5- All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. The published contents in the articles cannot be used without being cited.
- 6- Case review and commentaries are accepted by SGD.
- 7- Royalty fees will be paid to the authors whose articles published in the Journal of Social Security (SGD) in accordance with the related regulation.
- 8- Those who send articles to the SGD are considered to have accepted the publication principles of the SGD.

SGD, Sosyal Güvenlik Kurumunun faaliyet alanına, sosyal güvenlik, sosyal politika ve endüstri ilişkileri disiplinine katkısı olabilecek her alanda çalışmalara yer vererek, ülkemizin düşünsel birikimine katkıda bulunmak, toplumda sosyal güvenlik ve sosyal politika bilincini geliştirmek, geleceğe dönük hedef ve beklentileri ortak bir noktada buluşturmak amacıyla yayınlanmaktadır.

SGD, is being published in all areas related social security, social policy and industrial relations to make contribution intellectual life of Turkey, develop the social security and social policy consciousness and bring together the future targets and expectations on the common point of the society.

(İnceleme Makalesi - Review Article)

Geliş Tarihi/Received: 09.01.2019
Güncelleme Tarihi/Revised: 01.04.2019
Kabul Tarihi/Accepted: 26.06.2019

Hollanda Göçmen Entegrasyonu Politikaları: Liberalizmden Neoliberalizme

Dutch Immigrant Integration Policies: From Liberalism to Neoliberalism

Gizem KOLBAŞI MUYAN*
ORCID ID: 0000-0003-0403-5836

Sosyal Güvenlik Dergisi
Journal of Social Security
Cilt: 9 Sayı: 1 Yıl: 2019
Volume: 9 Issue: 1 Year: 2019
Sayfa Aralığı: 177-192
Pages: 177-192
DOI: 10.32331/sgd.582747

ÖZ

Bu makalenin amacı, sosyal politika konusu olan göçmen entegrasyonunu Hollanda üzerinden incelemek ve göçmen politikalarının zaman içindeki değişimini açıklamaktır. Hollanda entegrasyon politikaları hakkında, 1970'lerden bu yana yapısal ve sosyo-kültürel boyutlarda ikincil kaynaklar ve Hollanda entegrasyon raporları çerçevesinde değerlendirme yapılmaktadır. 1970'lerde göçmenlerin kalıcılığını fark etmeyen Hollanda devleti, anadillerini, dini ve kültürel aidiyetlerini muhafaza etmelerini sağlamaya dönük politika benimsemiştir. 1980'lerde izlenen ve "çokkültürcü" olarak tanımlanan Etnik Azınlık Politikası, göçmen entegrasyonuna grup odaklı yaklaşmış; konuyu sosyal politika altında değerlendirmiştir. 1990'larda bu yaklaşım, devlete getirdiği ekonomik yük gerekçesiyle terk edilmiştir. Göçmenden sosyo-ekonomik alanda toplumsal hayata ve kurumlara bireysel katılım beklenmiştir. Göçmen entegrasyonunda sosyal politikalardan istihdam politikalarına değişim başlamıştır. 2000'lerde göçmen politikalarında güvenlik eksenli bakış açısı benimsenmiştir. İslam ve Müslüman göçmenler, Hollanda toplumuna ve değerlerine tehdit olarak görülmüş, entegrasyonda kültürel asimilasyon beklentisi yansıtılmıştır. Makale, Hollanda göçmen entegrasyon politikalarında zaman içerisinde çok kültürcülükten asimilasyonist bakış açısına, gruptan birey odaklı yaklaşıma, hak ve fırsattan sorumluluk ve ödev temelli anlayışa, refah devleti politikalarından istihdam politikası perspektifine ve liberal politikalardan neoliberal paternalistik politikalara değişim yaşandığını savunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Hollanda, entegrasyon, sosyal politika, göçmen politikaları

ABSTRACT

This article aims to analyse the immigrant integration as a subject of social policy through the Dutch case and highlight the shift in immigrant policies in time. Dutch immigrant integration policies since 1970s have been assessed under the structural and socio-cultural dimensions with the employment of secondary sources and Dutch integration reports. The Netherlands embraced a policy for fostering the maintenance of their mother tongue, religious and cultural belongings during 1970s. The Ethnic Minorities Policy of 1980s, labeled as multiculturalist, reflected group focused approach to immigrant integration. This perspective was abandoned during 1990s due to its economic burden. Participation in the socio-economic sphere of life and to the Dutch institutions at the individual level was the main expectation in this period. Since 2000s immigrant integration policies embraced security focused perspective. Islam and Muslim immigrants were perceived as threat to Dutch society and values. The expectation of cultural assimilation in immigrant integration was reflected in policy. The article argues that Dutch immigrant integration policies have shifted from multiculturalist to assimilationist approach, from group to individual focus, from rights and opportunities to responsibilities and duties based understanding, from welfare state policy to workfare policy perspective and from liberal to neoliberal paternalistic policies.

Keywords: Netherlands, integration, social policy, dutch immigrant integration policies

Önerilen atf şekli: Kolbaşı Muyan, G. (2019). Hollanda Göçmen Entegrasyonu Politikaları: Liberalizmden Neoliberalizme. *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)*. 9(1).177-192

* Dr. ve Yurtdışı Türkler Uzmanı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, gkolbasi@yahoo.com

GİRİŞ

Hollanda geçmişte entegrasyon politikalarında çokkültürlülük denilince ilk akla gelen ülkelerden olmasına rağmen bugün asimilasyonist eğilimleri ile dikkat çekmektedir. Grup odaklı kültürel hakları temel alan liberal entegrasyon yaklaşımı yerini bireyin sorumluluklarını vurgulayan neoliberal politikalara bırakmıştır. Bu dikkat çekici dönüşüm, Hollanda'yı göçmen politikaları bağlamında ilginç bir örnek haline getirmektedir. Bu dönüşümün ana itici gücü, uluslararası gelişmelere paralel olarak Hollanda'nın göç ve sosyal politikalar alanında da neoliberal politikanın egemen olma başlamasıdır.

1973'te doruk noktasına ulaşan uluslararası petrol krizi, diğer krizlerden farklı olarak, neredeyse tüm sosyal alanlarda uzun vadeli ve kalıcı etki yaratmıştır. Sosyal politikalarda günümüze damgasını vuran kökten değişikliklerin çoğunun fikri temeli bu dönemde atılmıştır. Bu çalışmanın konusu itibariyle, göç alanında da aynı dönemde çok ciddi anlayış değişiklikleri olmuştur. Asıl değişiklik, sermaye-emek ilişkisi içinde mekânsal tanımlarda yaşanmıştır. O zamana kadar ağırlıklı olarak, ucuz göçmen emeği üzerinden gelişmiş ülkelerde yapılan sanayi üretimi, giderek, emeğin ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere kaymıştır. Böylece, gelişmiş ülkelerde basit emek gücüne olan ihtiyaç da giderek azalmıştır. Bunun pratik sonucu olarak özellikle 1980'lerin sonuna doğru artık basit emek göçü tamamen gereksiz ve hatta “zararlı” hale gelmiştir. Artık göçmen, ekonomiye katkısıyla değil, refah devletine getirdiği “yük”le tanımlanmaya başlamıştır. Bu çerçevede Hollanda, sermaye ve malın serbest dolaşımını desteklerken, emeğin serbest dolaşımına sınırlamalar getirerek “liberal paradoks” içine girmiştir (Hollifield, 2004). Hollanda bir taraftan göçü dışsallaştırma ve hatta bir güvenlik meselesi haline getirme konusunda Avrupa Birliği şemsiyesi altında yürütülen çalışmalarda öncül rol üstlenirken, diğer taraftan Hollandaca, Hollanda kültür ve toplumsal değerlerini öğrenme gibi entegrasyon konularını daha kişi göç etmeden yerine getirmesi gereken göç koşulları olarak sunmaya başlamıştır. Daha önce sosyal inşa sürecinin bir ürünü olarak, bütün tarafların sorumluluk üstlendiği göçmen entegrasyonu olgusu da göçmenin tek başına yerine getirmesi gereken bir sorumluluk haline gelmiştir.

Küreselleşmenin etkisiyle egemenliğini artıran neoliberal politikaların bütün dünyadaki ilk hedeflerinden biri de refah devleti uygulamaları olmuştur. Örnek bir refah devleti olarak bilinen Hollanda bu süreçte açık neoliberal politikalar izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede sağlıktan eğitime, ulaşımdan istihdama kadar her politika alanında refah devletinin sunduğu imkânlar 1990'ların sonundan itibaren sınırlanmaya başlamıştır. Bundan en çok etkilenen ise göçmenler olmuştur. Zira dezavantajlı gruplar arasında değerlendirilen göçmenler Hollanda vatandaşlığına sahip olsalar dahi sunulan hak ve fırsatlardan eşit şekilde yararlanamamakta, neoliberal politikaların birincil hedefi olmaktadır. Göçmenlerin kurban haline geldiği bu sürecin toplumsal, sosyal ve siyasal tüm yapılarda yol açtığı ağır etkiyi, özellikle göçmenleri hedef alan sağ politikaların yükselişinde gözlemlemek mümkündür. Bu çalışmada, Hollanda'nın göçmen entegrasyonu politikalarında liberal yaklaşımdan neoliberal yaklaşıma geçişinin izleri incelenmektedir.

Bu çerçevede, makalenin odak noktasını ise özellikle Hollanda göçmen entegrasyonu politikalarının sosyal politika ile kesişimi oluşturmaktadır. Bu yüzden, öncelikle, günümüzde hâlâ üzerinde uzlaşmış bir tanımla bulunmayan entegrasyon kavramını bu çalışmada yer alan biçimiyle yeniden tanımlamak gerekmektedir. Kavram, göçmen politikaları ile ilişkili olmasına rağmen günümüzde sıklıkla göç politikaları kapsamında da kullanılmaktadır. Göç politikaları göç hareketi, ülkeye girişin kontrolü, yabancıların statüsü gibi konular ile ilgilenirken, göçmen politikaları ise göçmenlerin ev sahibi topluma ekonomik, siyasi, hukuki ve sosyo-kültürel alanlarda entegrasyonlarını çalışmaktadır (Wright ve Goodman Wallace, 2016). Bu hali ile göçmen politikaları yerine çoğu kez entegrasyon politikaları genel bir ifade şekli olarak tercih edilmektedir.

Avrupa merkezli akademik, toplumsal ve siyasi tartışmalarda 1990'lerden bu yana göçmenlerin katılımına ilişkin olarak asimilasyon ya da çokkültürlülük yerine "entegrasyon" kavramı tercih edilmektedir. Entegrasyon, temelde, acımasızca homojenleştirme isteği (Brubaker, 2001) ile yabancı düşmanı ulusalcılık anlamlarını taşıyan (Favell, 2001) asimilasyon kavramının bütüncül yaklaşımının getirdiği sınırlılıkları aşmak için kullanılmaktadır. Bu çalışmada entegrasyon, farklı alanlarda göçmenler, yaşanan ülke kurumları ve toplumu arasındaki uzun süreli, karşılıklı etkileşimli ve diyalektik bir ilişki sürecini ifade etmektedir (Lacroix, 2010). Entegrasyon sürecinin farklı boyut ve alanları kapsadığı yaygın bir kabuldür. Ancak entegrasyon boyutları, alanları ve göstergeleri ile ilgili üzerinde uzlaşmış tanımlar bulunmamaktadır (Gordon, 1964; Engbersen, 2003; Vermeulen ve Penninx, 2000; Entzinger, 2000; Isajiw, 1997). Bu çalışmada entegrasyon süreci iki boyut altında ele alınmıştır: Yapısal ve sosyo-kültürel (Entzinger, 2000; Spencer, 2011; Erdal ve Oeppen, 2013; Heckmann, 2006).

Hollanda'nın göçmen entegrasyonuna bakış açısındaki dönüşümü anlayabilmek için toplumsal yapısını, göç ve göçmeni ele almasını, politika araçlarını incelemeye ihtiyaç vardır. Bu makalede Hollanda göçmen entegrasyonu politikalarına ilişkin tarihsel süreç içerisinde bilgi verilmektedir. İlk bölümde Hollanda entegrasyon politikalarının arka planının anlaşılabilmesi için sütunlu toplumsal yapı, işçi göçü ve 1970'lerdeki gelişmeler ele alınmıştır. Ardından sırasıyla 1980 (Etnik Azınlık Politikası), 1990 (Entegrasyon Politikası) ve 2000'lerde (Yeni Tarz Entegrasyon Politikası - Integratiebeleid 'Nieuwe Stijl'-) göçmen politikalarındaki dönüşümler yapısal ve sosyo-kültürel boyutta değerlendirilmiştir.

I- HOLLANDA GÖÇMEN ENTEGRASYONU POLİTİKALARI: TARİHSEL ARKA PLAN

Hollanda hükümeti tarafından çokkültürlülük kavramı hiç tercih edilmemiş olsa da göçmen entegrasyonuna ilişkin Hollanda perspektifi 1994 yılına kadar çokkültürcü yaklaşımının yansıması olarak değerlendirilmiştir. Hollanda'nın göçmen entegrasyonuna ilişkin çokkültürcü olarak adlandırılan perspektifi, kültürel çoğulculuğu toplumsal yapının temeli olarak gören tarihi Hollanda deneyiminden-sütunlaşma (pillarization, verzuiling)-kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Hollanda entegrasyon politikalarının gelişim ve dönüşümünü anlayabilmek için sütunlu toplumsal yapı, Hollanda'ya göç sürecini ve 1970'lerde entegrasyon-geri dönüş ikilemini incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır.

A- Sütunlu Yapı

Hollanda, uzun süre göçmenlerin kalıcılığını kabul etmemiş ve entegrasyon politikası geliştirmemiştir. Göçmenlere yönelik başlangıçtaki yaklaşımı kendi sütunlu toplumsal yapı deneyiminin bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. On dokuzuncu yüzyılda, Hollanda toplumu üç sütundan oluşmaktadır: Katolik, Protestan ve seküler (sosyalist) sütunlar¹. Bu toplumsal yapıda her sütunun kendi kurumlarını kurmasına izin verilmektedir. Sütunların altındaki toplumlar arasında sosyal etkileşim sınırlı seviyede olmuş hatta olmamıştır (Vasta, 2007; Entzinger, 2014; Kaya, 2009). Her yapı, kendi siyasi partilerinin yanı sıra, kendi kurumlarını oluşturmuştur; gazete, yayın organı, siyasi partiler, sendikalar, bankalar, okullar, spor kulüpleri, hastaneler vb. Hollanda toplumu, bölünmüş yapıya sahip olduğu için sadece farklı sütunları temsil eden elitler arasında iş birliği arayışı olmuştur. Sadece elitlerin siyasi haklara sahip olduğu geçmişten gelen sütunlu yapıda amaç Hollanda siyasi sisteminin istikrarının korunması olmuştur. Elitler, istikrarı korumak ve iş birliğini geliştirmek için üç ana kural çerçevesinde uzlaşmıştır. Aynı fikirde olmama konusunda mutabakat, orantılılık kuralı ve karar alma mekanizmasının apolitik olması. Lijphart (1977), bölünmüş yapının toplumsal barışın tesisi için önemli olduğunu “iyi çitler iyi komşular yaratır” ifadesi ile savunmuştur (Kaya, 2009:118).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çözülme sürecine giren sütunlu yapının dağılması 1960'lı yıllarda artarak devam etmiştir. Seküler (sosyalist) sütun ile özdeşleşen halk hareketi birleşmeyi istemiştir. Sütunlu yapının dağılması, dini partilerin desteğini kaybettiği 1967 seçimleri ile ivme kazanmıştır. Bu döneme, bireyin siyasi elitlerin hegemonyasından kurtularak özgürleşmesi ve siyasi hak taleplerinde bulunması damgasını vurmuştur (Kaya, 2009). Sütunlaşma, bazı yazarlar tarafında farklı dinlere tolerans geliştirme yolu olarak değerlendirilmiştir. Scheffer'a (2011) göre bu toplumsal yapı, Hollanda'nın “kaçınma kültürü”nden (culture of avoidance) kaynaklanmaktadır. Sütunlaşmanın asıl amacı, toplumdaki farklı grupların birbirleri ile irtibat ihtimallerini azaltarak, farklılıkların yol açabileceği gruplar arasında çatışma ortamından kaçınma şeklinde açıklanabilmektedir.

B- Hollanda'ya Göç

Hollanda, sütunlu toplumsal yapısının silikleşmeye başladığı dönemde göç almaya başlamıştır. Göç veren ülke konumundaki Hollanda, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından yabancı işgücüne ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç, öncelikle Güney Avrupa ülkelerinden (İtalya ve İspanya) gelen işgücü ile kapatılmak istenmiştir. Daha fazla işgücü ihtiyacı duyulması neticesinde 1960'lı yıllarda yapılan işgücü anlaşmaları ile Türkiye ve Fas gibi ülkelere işçiler Hollanda'ya gelmeye başlamıştır.

1973 petrol krizi, ekonominin yanı sıra Hollanda'nın göç politikalarında da etkisini hissettirmiştir. 1974 yılında işçi göçü sona ermiştir. Ancak bu durum Hollanda'ya göçün bittiği anlamına gelmemektedir. İşçi göçünün sonlandırılması kararının ardından

¹“Algemene zuil” yani genel sütun, sosyo ekonomik boyutu dikkate alarak liberal ve sekülerleri, dini boyutta ise dindar olmayanları ve Hristiyan olan ancak gereklerini yerine getirmeyenleri kapsamaktadır. Bazı yazarlar Hollanda toplumunu dört sütunda ele almıştır: Protestan, Katolik, liberal ve sosyalist (Geschiere, 2009).

Hollanda üç farklı şekilde hedef ülke olmayı sürdürmüştür: Sürinam göçü, iltica ve aile birleşimi. İlk olarak, Hollanda kolonisi olan Sürinam'ın bağımsızlık sürecinde (1974-1975 ve 1979-1980 yıllarında) bu ülkeden Hollanda'ya iki büyük göç dalgası yaşanmıştır (van Amersfoort ve Niekerk, 2006). Ekonomik kriz dönemindeki ikinci göç çeşidi ise iltica yolu ile olmuştur. Bu dönemde başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeden mülteci için istikrarlı ekonomisi, yabancılara liberal yaklaşımı ve aile bağları nedeni ile Hollanda hedef ülke haline gelmiştir. Bu dönemdeki üçüncü göç çeşidi, Hollanda'da bulunan işçilerin ailelerinin Hollanda'ya göç etmesi ile yaşanmıştır.

C- Entegrasyon - Geri Dönüş İkilemi: 1970'ler

Başlangıçta, Endonezya'dan gelenler hariç, tüm göçmenlerin sonunda evlerine dönecekleri varsayımı hem Hollanda hükümeti, hem Hollanda toplumu, hem de göçmenler tarafından paylaşılmıştır. 1960 ve 1970'li yıllarda entegrasyon yerine, geri dönüş ve kabul imkânları gündeme taşınmıştır. 1970'lerin ortalarındaki nüfus analizleri ve misafir işçilerin aile üyelerinin göçü, gün geçtikçe sayısı artan göçmen işçilerin kalıcılığına dikkat çekse de Hollanda hükümeti geri dönüş perspektifini canlı tutmaya yönelik politikalarda ısrar etmiştir. Göç ve göçmen olguları kullanılmamaktadır. Bunun yerine misafir ve yabancı ifadeleri tercih edilmektedir. Bu gruplara yönelik yapılan çalışmalar da azınlık politikaları altında dağılmakta olan sütunlu yapı çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Bu dönemde Hollanda, hem geri dönüş, hem de göçmenlerin kendi kültürlerini koruyarak Hollanda toplumuna katılımını sağlamaya yönelik politikalar izlemiştir. Göçmenlerin, geri dönüş perspektifini kaybetmemeleri için anavatanlarına ve kültürlerine yabancılaşmalarını önleme ve kültürel kimliklerini korumaları öncelikleri ile hareket edildiği değerlendirilmektedir. Hollanda Eğitim Bakanlığınca 1970 yılında Kendi Dilinde Eğitim ve Kültür (OECT) kuralı çerçevesinde, göçmen çocuklarına okul saatleri dışında masrafları devlet tarafından karşılanan anadil eğitimi verilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece misafir işçilerin çocuklarının ülkelerine geri döndüklerinde anavatana uyum sorunu yaşamalarının önlenmesi hedeflenmiştir (Kolbaşı-Muyan, 2018). Göçmenlerin Hollanda'da toplumsal hayata katılımının ise tarihsel sütunlu toplumsal yapı deneyiminden hareketle kendi toplumları içerisinde Hollanda toplumundan izole şekilde gerçekleşmesi beklentisi hâkimdir (Vasta, 2007; Entzinger, 2006; de Vries, 2013). Tolerans adı altında izlenen politikada, göçmenlere 'tahammül edilmiş' ve çoğunluğun ortasında onlara yer açılmıştır (Scheffer, 2011). Hollanda, 1974 yılında göçmenlere karşı sorumlulukları olduğunu kabul etmiş ve kamu hizmetlerinden yararlanabilmeleri için çalışmalara başlamıştır. Bu dönemde barınma (konut) öncelikli konular arasında yer almıştır. 1970'li yıllarda konut sorunu nedeniyle Hollanda devleti aile birleşimini kısıtlamak istemiştir. Barınma politikası göçmen kökenli nüfusun bölgesel yoğunlaşmasına yol açmıştır. Belediyeler, göçmenlerin sağlık ve eğitim hizmetleri ile sosyal yardımlara erişimini kolaylaştırmıştır. Bu dönemde Hollanda toplumunda, göçmenlere yönelik olumsuz tavır ortaya çıkmaya başlamıştır. 1972 yılında Rotterdam'da yapılan Türk karşıtı ayaklanmalar bu durumun somutlaşması olarak değerlendirilmektedir (van Amersfoort ve Surie, 1987).

II- ETNİK AZINLIK POLİTİKASI (ETHNISCHE MINDERHEDENBELEID)

1980'li yıllarda petrol krizi sonrasında ekonomik daralma ve artan işsizliğe rağmen göçmen sayısında azalma yaşanmaması, göçmenlerin kalıcılıklarının anlaşılmasını sağlamıştır. Ancak bu dönemde de 1970'lerdeki ile benzer bir yaklaşım sergilenmiştir. Amaç göçmenlerin geri dönüş beklentilerini canlı tutarken, tarihsel deneyim çerçevesinde Hollanda toplumuna entegrasyonlarını sağlamaktır. Göçmenlerin kendi toplulukları içerisinde sosyalleşecekleri, zamanla özgürleşecekleri ve bireyselleşecekleri düşünülmüştür. Bu dönemde göçmen politikasının sosyal politika ile kesişim alanı çok geniştir. Göçmenlerin sosyal ve kültürel gereksinimlerine yanıt verecek düzenlemeler yapılmıştır.

1970'lerin sonuna gelindiğinde Hollanda'daki yabancıların sayısı artmış ve aile birleşimi nedeniyle göçmenler toplumsal hayatta daha görünür olmaya başlamışlardır. 1979 yılında Hollanda hükümetine tavsiye vermek ile görevli "Hükümet Politikası için Bilimsel Konsey" (WRR), bilimsel içeriğe sahip "Etnik Azınlık" raporunu² yayımlamıştır. Raporda geçici olarak değerlendirilen göçmen kökenli işçiler ilk kez yerleşik olarak tanımlanmış ve onlara yönelik politika geliştirme gerekliliği ortaya konmuştur. Hükümet, araştırma sonuçlarını dikkate almış ve 1983 yılında Etnik Azınlık Politikası (Ethnische Minderhedenbeleid) ile göçmenlerin geçici olduğu yaklaşımından uzaklaşmıştır.

A- Yapısal Boyutta Etnik Azınlık Politikası

Etnik azınlık politikası kapsamında göçmenlerin yapısal entegrasyonunu sağlamak için ayrımcılığın önlenmesi, hukuk önünde eşitlik ve sosyo-ekonomik alanda boşluğu kapatma tedbirleri alınmıştır (van Ours ve Veenman, 2005). Bu dönemde göçmenlerin haklarına yönelik hukuksal alt yapı geliştirilmiştir. Bu çerçevede yedi düzenleme getirilmiştir: (1) 1983 yılında Hollanda anayasasının birinci maddesi çerçevesinde ayrımcılık yasaklanmış, (2) Hollanda kamu kurumlarında yabancı ülke vatandaşlarının çalışmasına ilişkin yasak kalkmış, (3) uzun süreli oturma sahip göçmenlerin, başta sosyal güvenlik sistemi olmak üzere sosyal politikalardan Hollandalılarla aynı şekilde yararlanmasının önü açılmış, (4) göçmenler için Hollanda vatandaşlığına geçiş mümkün hale getirilmiş (de Heer, 2004: 179-180), (5) beş yıl ikamet ardından göçmenlere daimi ikamet hakkı verilmiş ve sınır dışı koşullarının belirlenmesi sonucunda göçmenlerin sınır dışı edilmesi zorlaştırılmış, (6) 1985 yılında göçmenlerin de dâhil olduğu farklı etnik grupların siyasal katılımını sağlamak için danışma kurulları kurulmuş (Andersen, 1990)³, (7) aynı yıl beş yıl ikamet eden göçmenlere yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (Entzinger, 1985; Vasta, 2007).

2 Raporda azınlık kavramı, toplum içerisinde farklı nesilleri barındıran, azınlık kimliğine öncelik veren, hem siyasal katılımında sayıca etkili hem de sosyo-ekonomik alanda dezavantajlı durumda olan toplulukları ifade etmek için tercih edilmiştir.

3 Sadece etnik mülteci grubu olan Malakanlara, Hollanda'da yerleşik olduklarının hükümet tarafından çok daha erken kabul edilmesi ve Hollanda'daki hayata alışmada yaşadıkları zorluklar nedeniyle danışma kurulu kurma hakkı 1976 yılında verilmiştir.

Özellikle hukuki alandaki gelişmelere rağmen, 1979-1983 yılları arasında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle göçmenlerin sosyo-ekonomik alanda gelişmesine katkı sağlanamamıştır. Bu dönemde çoğu göçmenlerden oluşan vasıfsız işçiler işlerini kaybetmiştir (Vermeulen ve Penninx, 2000). 1980’lerde göçmenlerin mekânsal olarak orantısız dağılımını engellemeye yönelik girişimlerde bulunulmuş ancak bu durum, hem Hollanda toplumunun hem de göçmen toplumların tepkisini çekmiştir. Göçmenlerin barınma sorununa getirilen çözümler aile birleşimi alanındaki politikalarda gevşemeyi sağlamıştır. Uzun süreli oturma hakkı göçmenlerin sosyal güvenlik sisteminde Hollandalılar ile aynı hak ve fırsatlara sahip olması ve bu dönemde artan aile birleşimi ile işgücü piyasasına katılmayan göç, Hollanda toplumu tarafından göçmenlerin refah devletinin ‘sırtındaki yük’ olarak görülmesine yol açmıştır.

B- Sosyo-Kültürel Boyutta Etnik Azınlık Politikası

Sosyo-kültürel boyutta azınlık politikası; etnik, kültürel ve dini kimliklerin korunmasının yolunu açmıştır. Göçmenlerin öncelikle bireysel ve grup seviyesinde kendi kimliklerini inşa etmesinin ardından Hollanda toplumuna entegre olması gerektiği savunulmuştur. Sütunlu sosyal yapı deneyiminde olduğu gibi temel beklenti, göçmenlerin öncelikle kendi etnik, kültürel ve dini kimlikleri içinde özgürleşmesi olmuştur. Bu dönemde diğer gruplar gibi göçmenler (özellikle Müslüman göçmenler) de kendi kurumlarını kurmak ve eğitim, sağlık, yayıncılık ve diğer sosyal alanlarda kendi etkinliklerini yapmak için kamu kaynaklarından yararlanmışlardır. Aynı zamanda sosyo-kültürel alanda göçmen grupların sorunları ile ilgili çalışacak göçmen sosyal hizmet uzmanları yetiştirilmiş ve belediyeler bünyesinde istihdamı sağlanmıştır. Hollandalıların mahallelerde, belediyelerde ve kentsel dönüşüm politikalarında yarattıkları zorluklara rağmen İslam okulları ve camiler açılmıştır (Böcker, 2000). Anadil eğitimi alma hakkı, 1985 yılında haftada iki buçuk saat olarak “Temel Eğitim Yasası” ile güvence altına alınmıştır (Yağmur, 2010). Politika kapsamında Hollandaca dil kursları ve yetişkin eğitime ilişkin çabaların zayıf kaldığı değerlendirilmektedir.

III- ENTEGRASYON POLİTİKASI: 1990’LAR

1990’larda ekonomik alanda katılım, 2000’lerde ise sosyo-kültürel alanda Hollanda değerlerinin benimsenmesi entegrasyon politikasının öncelikleridir.

1990’larda Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve küreselleşmenin hızlanması ile fabrikalar, üretim maliyetlerinin düşük olduğu ülkelere taşınmıştır. Basit emek gücüne ihtiyaç kalmamıştır. Hollanda kitlesel basit emek gücünü ve onların ailelerinin göçünü kısıtlamaya, sınırlı olan bileşik/kalifiye emek gücünü ise kontrol etmeye çalışmıştır. Bu durum entegrasyon politikaları ile göç politikalarının iç içe geçmesine yol açmıştır. Aynı zamanda Soğuk Savaş döneminde Batı’da ötekileştirme, komünizm ve Sovyetler Birliği üzerinden yapılırken, 1990’ların sonunda dini ve etnik farklılıklar, ötekileştirmenin temel gerekçesi olmaya başlamıştır. Hollanda toplumu, göçmen entegrasyonu konusunda görünürde doğru hareket etme (political correctness) kültüründen uzaklaşmış, göçmen karşıtı yabancı düşmanı söylemler toplumsal alanda karşılık bulmuştur. Liberal görüşlü siyasetçi Frits Bolkestein “kültürel asimilasyon” tartışmasının fitilini ateşlemiştir. Söylemler İslam ile “Batılı değerlerin” bağdaşmadığını, İslam’ın liberal demokrasiye

tehdit ve göçmen entegrasyonuna engel teşkil ettiğini savunmuştur (Penninx, Garces-Mascarenas, ve Scholten, 2005: 5; Entzinger, 2006; Schedler ve Glastra, 2000)

1980'lerin sonunda Hükümet Politikası için Bilimsel Kurul bu kez Etnik Azınlık Politikalarını eleştiren bir rapor yayımlamıştır. “Göçmen Politikası” başlıklı rapor, önceki politikanın kültürel farklılıklara odaklandığı ve grup özelindeki yaklaşımının göçmenlerin refah devleti kaynaklarına fazlaca bağımlı olmasına yol açtığını belirtmiştir. Etnik azınlık politikasının akademik, siyasi ve toplumsal eleştirilerin hedefi haline gelmesi sonucu 1994 yılında Entegrasyon Politikası tanıtılmıştır. Politika belgesinde entegrasyon, “kimliklere karşılıklı saygının ön koşul olarak kabul edildiği bireylerin ve grupların topluma tam ve eşit katılımını sağlayan süreç” olarak tanımlanmıştır (Entzinger, 2003: 72).

Politika, entegrasyon konusunda sadece Batılı olmayan göçmenleri hedef almış, özellikle yapısal boyutta sosyo-ekonomik alanda entegrasyona vurgu yapmıştır (Scholten, 2011). Entegrasyon politikası, geçmiş politikanın grup eksensli bakış açısı yerine bireysel bir perspektif taşımıştır. Bu çerçevede paralel etnik kurumlar kurulması yerine göçmenlerin mevcut kurumlara bireysel olarak dâhil olması gerekliliğini belirtmiştir. Aynı zamanda aktif vatandaşlık, yurttaşlık hakları ve sorumluluklarından bahsetmekte, entegrasyonu göçmenin görevi olarak değerlendirmektedir. Etnik azınlık politikasında “özgürleşme” ve “azınlık” kavramları kullanılırken entegrasyon politikasında “entegrasyon” ve “yabancı“ (allochthonous⁴) kavramları tercih edilmiştir (Scholten, 2011; Geschiere, 2009).

A- Yapısal Boyutta Entegrasyon Politikası

Entegrasyon politikası, yapısal boyutta beş konunun altını çizmiştir: (1) Göçmenlerin ekonomik bağımlılığı, (2) düşük eğitim başarıları, (3) eğitim ve istihdamda ayrımcılığın önlenmesi ve eşit fırsatların sağlanması, (4) vatandaşlığa erişim ve (5) siyasal katılım.

1990'larda Hollanda ekonomisindeki büyümeye bağlı olarak göçmenlerin işsizlik oranları düşse de Türk ve Fas kökenli göçmenlerin işsizlik oranları, etnik Hollandalıların üç katı olmuştur (Vasta, 2007). Bu durum, siyasa yapıcılar tarafından göçmenlerin refah devleti olanaklarına bağımlılığı, eğitimdeki düşük başarıları ve okul terklerin fazlalığı ile ilişkilendirilmiştir (van Ours ve Veenman, 2003). Vasta (2007) Hollanda toplumunun göçmen karşıtı yaklaşımının ve göçmenlerin karşı karşıya kaldığı ayrımcılığın entegrasyon sürecine etkisinin de göçmenlerin istihdam oranlarındaki düşüş ile doğrudan ilişkilendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Göçmen öğrencilere yönelik eğitimde ayırma (Doomernik, 1998), göçmenlerin staj yeri bulmada (Schriemer, 2004), istihdam süreçlerinde ve ücretlerde (Houtzager ve Rodrigues, 2002) karşı karşıya kaldığı ayrımcılık birçok araştırmada vurgulanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde izlenen çokkültürcü politikaların neden olduğu paralel toplum algısının izleri bu dönemde silinmek istense de özellikle eğitim alanında göçmenlere yönelik ayrımcı tutum dikkat çekici boyuta ulaşmıştır. Göçmenlerin eğitimde yerli

4 Allochthonous, anne-babasından en az biri yurtdışında doğmuş Hollanda doğumlular ile kendi yurtdışında doğanlar için yerli olmayan anlamında kullanılmaktadır.

yaşıtlarına göre daha düşük başarısı raporlara da giren siyah okul⁵ – beyaz okul⁶ ayırımına dayandırılmaktadır (Arts ve Nabha). Buna göre belirli mahallelerde yaşamaya itilen göçmenlerin çocukları, yakınlardaki okullara gitmektedir. “Siyah okul” olarak adlandırılan bu okulların, Hollandalılar tarafından ikamet adreslerine en yakın okul olsa bile tercih edilmediği belirtilmektedir. Bu siyah okullarda daha niteliksiz öğretmenlerin ders verdiği, bütçeden ayrılan kaynaktan başarı durumu ile orantılı olarak bu okullara daha düşük pay verildiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede göçmenlerin toplumsal alanda Hollandalılar ile irtibatı, kültürlerarası diyalogu sağlayacak politika eksikliği nedeniyle sınırlı seviyede kalmıştır.

Göçmenlerin ayrımcılıkla mücadelesini desteklemek ve iş piyasası ve eğitime katılımlarını kolaylaştırmak amacıyla 1994 yılında Eşit Muamele Yasası kabul edilmiştir. Aynı zamanda doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı incelemek için Eşit Muamele Komisyonu kurulmuştur (Vink, 2007). Vatandaşlık edinimi, göçmenlerin Hollanda toplumuna entegrasyonu sürecinde önemli bir basamak olarak görülmüştür. Göçmenlerin Hollanda vatandaşlığı edinimini ve siyasal katılımını arttırmak için 1992 yılında çifte vatandaşlığa izin verilmiştir. Göçmenlerin Hollanda pasaportu almak gibi pragmatik nedenlerle çifte vatandaşlığı tercih ettiği ancak Hollanda’ya, Hollanda toplumuna bir aidiyetleri bulunmadığı gerekçesi ile Hollanda hükümeti 1997 yılında bu hakkı sınırlandırmıştır.

B- Sosyo-Kültürel Boyutta Entegrasyon Politikası

Entegrasyon politikası, kültürü durağan bir olgu olarak gören etnik azınlık politikasının bakış açısını ve toplumsal bütünleşme yerine göçmenlere yönelik hak ve fırsat vurgusunu eleştirmiştir. Entegrasyon politikası; Hollandaca, Hollanda değerleri, norm ve yaşam tarzının öğrenilmesini sosyo-kültürel entegrasyon alanında öncelikli tutmuştur. Göçmenlere yönelik düzenlenen anadil ve kültür derslerindeki kültür unsurları 1990’ların başında çıkarılmıştır. Dersler, Hollandacayı ikinci dil olarak öğrenmelerini kolaylaştırmak için araç olarak yansıtılmış, okul müfredatından çıkarılarak katılım gönüllülük üzerinden tanımlanmıştır (Duyvendak ve Scholten, 2011). 1990’ların başında Hollandaca ve entegrasyon kurslarına katılım, sosyal yardımlara bağımlı yaşayan yeni göçmenlere zorunlu hale getirilmiştir. 1998’de Yeni Gelenlerin Entegrasyonu Yasası (Wet Inburgering Nieuwcomers) ile bu kurslara katılım, yeni gelen göçmenler için zorunlu olmuştur. 1999’da yasa, hali hazırda Hollanda’da bulunan göçmenleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Azınlık politikası sırasında etnik ve kültürel kuruluşları desteklemek için ayrılmış devlet yardımları durdurulmuştur. Bu kuruluşlar, sosyo-kültürel faaliyetleri için devletten yerli kuruluşlarla aynı koşullarda destek almaya başlamıştır. Aynı şekilde, sütunlu yapının devamı olarak değerlendirilen göçmen grupların okullarına, yayın kuruluşlarına ve camilerine destek de bu dönemde sona ermiştir (Entzinger, 2003).

5 “Siyah”, Hollanda etnik kökenine sahip olmayanları – Batı’dan olmayan göçmenleri (Türk, Fas, Surinam ya da Antillerden gelenleri ve çocuklarını) - temsil etmektedir. “Siyah okullar” da bu grubun tercih ettiği okullar için kullanılmaktadır.

6 Hollanda etnik kökenine sahip çocuklar “beyaz” olarak adlandırılmaktadır. Daha yüksek kalitede eğitim verilen bu grubun gittiği okullar da “beyaz okullar” olarak ifade edilmektedir.

Bu dönemde göçmenlerin Hollanda toplumuna özellikle sosyo-ekonomik boyutta entegrasyonu vurgulanmıştır. Politika, göçmenlerin entegrasyon sürecine ilişkin bireysel yaklaşım sergilerken, sürecin değerlendirilmesi grup bazlı yapılmıştır (Entzinger, 2003). Politika hedefleri ile sonuçlarındaki farklı yaklaşım, değerlendirmelerin de nesnellikten uzak olmasına yol açmıştır. Entegrasyon, refah devleti (welfare) odaklı bakış açısından neoliberal yaklaşımın ürünü işgücü piyasası/istihdam (workfare) temelli yaklaşıma kaymıştır.

IV- “YENİ TARZ” ENTEGRASYON POLİTİKASI (INTEGRATIEBELEID ‘NIEUWE STIJL’): 2000’LER VE SONRASI

2000’lerle birlikte entegrasyon politikasında asimilasyonist bakış açısı baskın hale gelmeye başlamıştır. 1980 ve 1990’larda izlenen politikalara yönelik eleştirilerin fitilini ateşleyen Paul Scheffer’in “Çokkültürlü Drama” başlıklı makalesi olmuştur. Scheffer, entegrasyon politikalarındaki temel sorunu sosyo-ekonomik alandaki marjinalleşme yerine kültürel boyut eksikliği olarak tanımlamıştır. Faslı imam El-Moumni’nin eşcinsellik ve eşcinseller hakkındaki radikal söylemleri, 11 Eylül, Londra ve Madrid terör saldırıları, İslam karşıtı söylemleri nedeniyle Fortuyn suikasti, Fas asıllı Hollandalı tarafından işlenen Theo van Gogh cinayeti, Geert Wilders’in İslam ve Müslüman göçmen karşıtı söylemleri, İslam’ın göçmen entegrasyonuna etkisini gündeme taşımıştır. Göçmen entegrasyonu bir sorun olarak tanımlanmaya başlanmış, tartışmaların hedefinde ise İslam ve Müslüman göçmenler yer almıştır (Scholten, 2011). Toplumda ters giden herşey için göçmenleri ve çokkültürcü politikaları günah keçisi ilan eden milliyetçi yaklaşım, kamuoyunda ve siyasette etkili olmuştur. 1980’lerin azınlık, 1990’ların eşitlik temelli yaklaşımı yerine 2000’lerde göçmen entegrasyonuna asimilasyonist bakış açısı ağırlık kazanmıştır. 2003 yılında yürürlüğe giren Yeni Tarz Entegrasyon Politikası (Integratiebeleid ‘Nieuwe Stijl’), entegrasyonda bireysel sorumluluğu ve Hollanda norm ve değerlerine bağlılığı vurgulamıştır. Şubat 2013’de yayımlanan Entegrasyon Ajandası üç temel konuya odaklanmıştır: (1) Katılım ve bağımsızlık⁷, (2) sınırlar koyma ve eğitim⁸ ve (3) karşılıklı irtibat ile değerlerin içselleştirilmesi⁹.

A- Yapısal Boyutta ‘Yeni Tarz’ Entegrasyon Politikası

Politika sosyo-kültürel alanda entegrasyon, yapısal entegrasyon için ön koşul olarak görmüştür. Bu çerçevede göçmenlerin haklara erişimi sosyo-kültürel olarak Hollanda toplumuna entegre olmaları ile ilişkilendirilmiştir. Bu yaklaşım kendisini en fazla entegrasyon kursları ve sınavlarında hissettirmiştir.

7 Dil ve entegrasyon, Hollanda’daki göçmenlerin hak ve sorunlulukları, ikinci nesil Hollandalı gençlerin işsizliği ile mücadele ve sosyal girişimciliği destekleme göçmenlerin Hollanda toplumuna katılımını arttıracak başlıklar olarak belirlenmiştir.

8 Bu başlık altında suç ve düzensizlikle mücadele ile ailelerin çocuklarının eğitime daha fazla dâhil olması hedefleri yer almaktadır.

9 Kamerstukken II, 2013-2014, 32 824, no. 47.

Daha önce ülkeye gelen göçmenlerle entegrasyon kurslarına katılım zorunlu tutulurken yeni politika ile entegrasyon sınavını geçme koşulu getirilmiştir. Koşulu yerine getirmeyenlere para cezası ve sosyal güvenlik kesintileri gibi mali yaptırımlar ile oturma iznine sınırlamalar uygulanmıştır. 2013 yılında göçmenlere entegrasyon sınavını geçmek için tanınan üç buçuk yıl süre üç yıla indirilmiştir. Aynı zamanda entegrasyon sınavına tabi gruplar ile sınavın içeriği de genişletilmiştir (Kolbaşı-Muyan, 2018). Devlet ya da belediyeler tarafından yürütülen entegrasyon kurs ve sınavları da özel sektöre devredilmiş ve söz konusu hizmetlere erişimin maliyetinin kredi sistemi çerçevesinde göçmenler tarafından karşılanması beklenmiştir.¹⁰ Programların içeriği dikkate alınınca vatandaş-ışçileri (citizen-workers) desteklemenin amaçlandığı ve entegrasyonun bireyler tarafından sorumluluklarını yerine getirerek erişilebilecek bir nihai hedef şeklinde tanımlandığı yorumlanmaktadır. Entegrasyon konusunda göçmene yönelik beklentilerin arttığı bu dönemde, Hollanda devleti ve toplumunun sorumluluklarından bahsedilmemektedir. Birleşmiş Milletler Sözleşme Organları'nın raporlarına göre Hollanda, istihdam, barınma, sağlık ve eğitim alanlarında göçmenlere karşı ayrımcılığa karşı önlem almada yetersizdir.

B- Sosyo-Kültürel Boyutta 'Yeni Tarz' Entegrasyon Politikası

Entegrasyon politikasının yeniliği, sosyal ve kültürel farklılıkları entegrasyonun ve toplumsal birliğin önündeki engel olarak gören asimilasyonist yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Aidiyet hissi ve kendini Hollanda ile özdeşleştirme, entegrasyonun gereklilikleri olarak sunulmuştur. Entegrasyonda nihai hedef “sabit ve ayrıcalıklı milli kimliğin parçası olma” şeklinde tanımlanmış ve tek taraflı bir süreç olarak görülmüştür (de Vries, 2013: 5). İslamın, Hollanda değerleri ile ilişkisi, ulusötesi kimlik ve aidiyetler ile aile birleşimi, sosyo-kültürel boyuttaki entegrasyon sorunları olarak sunulmuştur.

İlk olarak, etnik köken yerine din, göçmenlerin sosyo-kültürel alandaki farklılıklarının kaynağı olarak dile getirilmiştir. Hollanda hükümeti, İslamı, Hollanda toplumunun modernleşmesine engel olarak değerlendirmiştir¹¹. Bu nedenle, Müslümanların dini konularına müdahale etmiş, “ılımlı İslam” yaratarak onların entegrasyonunu desteklemek istemiştir (van Yssel, 2015). 2002’de yurtdışından gelen din görevlilerine entegrasyon programlarını tamamlama zorunlu hale getirilmiştir¹². Hollanda devleti tarafından sübvans edilen imam yetiştirmek için dört yıllık lisans ve yüksek lisans programları başlatılmıştır (van Yssel, 2015: 36; Ghaly, 2008)¹³. Azınlık politikası sırasında

10 Hollanda devleti 2013 yılında yaptığı düzenleme ile, göçmenlerin Hollanda’ya geldikten sonra üç yıl içinde katılmak zorunda olduğu entegrasyon kurs ve sınavları için isteyen herkese kredi vermektedir. Hükümet, on yıl sonra sadece resmi yeterli gelir kriterlerine uygun olanların söz konusu krediyi geri ödemesini şarta bağlamıştır (ECRI, 2013: 58).

11 Kamerstukken II 2003/04, 28 689, No 17:33

12 Parlamento metinlerine göre yasa, imamları hedef alsa da tüm din görevlilerine uygulanmıştır (de Vries, 2013).

13 Hollanda hükümeti üç yüksek eğitim kurumuna kaynak sağlamıştır: Amsterdam Üniversitesi, Leiden Üniversitesi ve Inholland Kolleji (van Yssel, 2015).

Müslüman gruplara yönelik ayrılan yardımlar sonlandırılmıştır. 2016 yılında dini yayınlara ayrılan desteğin sona ermesi ile haftalık Müslüman Yayıncılığı (Moslim Omroep, MO) bitmiştir (Schuh, 2015).

Yeni haliyle entegrasyon politikasının sosyo-kültürel boyuttaki ikinci vurgusu, göçmenlerin ulusötesi hayat ve kimliklerinden duyulan rahatsızlıktır. Bu çerçevede göçmenlerin ve çocuklarının çifte vatandaşlıkları, çifte aidiyetleri, ve çift kimlikleri hoş karşılanmamaktadır. Göçmenlerin anavatanları ile özellikle sosyo-kültürel alandaki ilişkileri ve aidiyetleri entegrasyonlarına engel olarak görülmektedir. Bu çerçevede çifte vatandaşlığa getirilen sınırlamalar arttırılmıştır. 1990'lardaki "aktif vatandaşlık" vurgusu yerini asimilasyonist anlayışın ürünü olarak yorumlanabilecek "ortak vatandaşlık" vurgusuna bırakmıştır¹⁴. Daha önce göçmenin sadece toplumsal hayata katılması olarak tanımlanabilecek aktif vatandaşlık entegrasyon hedefi olarak tanımlanırken daha sonra bu, Hollanda kültürel değerlerinin benimsenmesinin ve öncelenmesinin beklendiği ortak vatandaşlığa dönüşmüştür. Sadece entegrasyon değil, vatandaşlık da normatif anlam kazanmıştır. Her ikisi de yurttaş perspektifinden kültürel, duygusal ve kimliksel anlayışa kaymıştır.

Son olarak Hollanda vatandaşı ikinci, üçüncü nesil göçmenler de politikanın hedefi olmuş ve onların anavatanlarından yaptıkları evlilikler sosyokültürel entegrasyonun konusu olmuştur. Ulusötesi evlilikler, hem mevcut göçmenlerin ulusötesi bağlarını sürdürmeleri, hem Hollanda devletinin kontrol edemediği göç yöntemi olması, hem de bu evlilikler nedeniyle yeni nesillerin entegrasyon sürecinde ilerleyemeyeceği düşüncesi ile sorun olarak tanımlanmıştır.

Hollanda'nın 2000'lerden itibaren izlediği göçmen politikaları göçmenlerin ulusötesi kimlik ve eylemlerini tehlike olarak görmekte, sosyo-kültürel asimilasyonu ekonomik entegrasyon için ön koşul olarak sunmaktadır. Ayrıca bu dönemdeki politikaların neoliberal paternalizmin özelliklerini taşıdığı değerlendirilmektedir. Öncelikle yeni politika entegrasyon sürecinde devletin sorumluluklarının (dil kursu ve istihdam) kamu yerine özel sektör tarafından yerine getirilmesi ve masrafların göçmenlere yüklenmesi nedeniyle neoliberaldir. Hollanda devletinin entegrasyon sürecine müdahalesinin paternalistik olduğu yorumu iki temel nedene dayanmaktadır. İlk olarak göçmenlere ve göçmen kökenli vatandaşlara kültürel farklılıkları (Müslümanlara) ve ekonomik katılımları temelinde gösterilen saygı ve tanıma sınırlıdır. İkincisi, politika, hak ve fırsatlar yerine görev ve sorumlulukları vurgulamaktadır (Suverierol, 2015; McDonald ve Marston, 2005: 387).

¹⁴ Vatandaşlık edinimi, sağladığı haklar dikkate alınarak, göçmen entegrasyonunun yapısal boyutu ile ilişkili ele alınmaktadır. Ancak yeni entegrasyon politikası, vatandaşlığı sosyo-kültürel boyutta ele almakta ve kimlik, aidiyet, Hollanda toplumunda evinde hissetme gibi konuları vurgulamaktadır. Bu durum, vatandaşların etnik ve kültürel farklılıklarına göre haklarının katmanlaştırılmasına yol açmıştır.

SONUÇ

Göçmenler yaşadıkları toplumda dezavantajlı gruplar arasında değerlendirilmekte ve onlara yönelik yapılanlar sosyal politikanın konusunda yer almaktadır. Bu çalışmada Hollanda göçmen politikaları 1970'lerden bugüne mercek altına alınmış ve liberalizmden noliberalizme geçirdiği dönüşüm hakkında bilgi verilmiştir. Hollanda 1980'lerde göçmenlerin kalıcılığını fark ederek politika geliştirmeye başlamıştır. Bu dönemde çokkültürcü olarak yorumlanan Etnik Azınlık Politikası izlenmiş, göçmenlerin refah devleti imkânlarından yararlanmasına olanak sağlamıştır. Politika, göçmenlerin kendi toplulukları içerisinde sosyalleşecekleri, zamanla özgürleşerek Hollanda toplumu ile bütünleşecekleri beklentisi üzerine kurulmuştur. Bu beklenti, Hollanda'nın sütunlu toplumsal yapı deneyiminin yansımasıdır. Göçmenlere, grup odaklı kültürel haklar tanımlanmıştır. Onların anadillerini konuşmaları, kültürel etkinlikler yapmaları, ibadethanelerini, sivil toplum kuruluşlarını kurmaları için refah devleti imkânlarından yararlanmaları sağlanmıştır. Bu dönemde Hollanda'nın entegrasyon politikasından ziyade göçmenlerin ulusötesi kimlik ve aidiyetlerini korumaya ve kendi etnik grupları içerisinde sosyalleşmelerine yönelik sosyal politika izlediği değerlendirilmektedir. İzlenen politika, Hollanda'nın bu dönemde sosyal politikada benimsediği liberal refah devleti yaklaşımının yansıması olarak yorumlanmaktadır.

1990'larda devlete ekonomik yük getirdiği gerekçesi ile çokkültürcü politikalarından uzaklaşmıştır. Entegrasyonda göçmenlere yönelik grup odaklı yaklaşım bu dönemde yerini birey odaklı bakış açısına bırakmıştır. Entegrasyon politikaları, göçmenlerin devlet ile kamusal alandaki ilişkilerine yönelik konularla ilgilenmiştir. Göçmenlerin Hollanda toplumuna özellikle sosyo-ekonomik boyutta katılımı vurgulanmıştır. Göçmenlerin haklarının yanı sıra sorumluluklarından da bahsedilmeye başlanmıştır. Hollanda bu dönemde göçmen entegrasyonu politikalarında, refah devleti (welfare) odaklı bakış açısından neoliberal yaklaşımın ürünü işgücü piyasası/istihdam (workfare) temelli yaklaşıma kaymıştır.

2000'lerde Hollanda entegrasyon politikalarındaki asimilasyonist değişim nedeniyle göçmenlerin sosyo-kültürel alandaki entegrasyonu öncelik olarak tanımlanmıştır. İslam ve Müslüman göçmenlerin ulusötesi kimlik ve eylemleri, sosyal uyum için tehdit olarak algılanmıştır. Göçmen entegrasyonu konusunda tüm sorumluluk göçmene yüklenmiştir. Geçmişte devlet tarafından kamu kaynakları ile gerçekleştirilen göçmenlere yönelik hizmetler de özel sektöre bırakılmış ve mali boyutunun göçmen tarafından karşılanması beklenmiştir. Bu dönemde göç ve göçmen politikaları iç içe geçmiş, kişinin entegrasyon sürecindeki sorumlulukları daha göç etmeden anavatanında başlatılmıştır. Bu hali ile Hollanda'nın neoliberal paternalizm yaklaşımını yansıtan göçmen politikaları izlediği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak 1970'lerden bu yana Hollanda'nın göçmen politikaları incelendiğinde sosyal politika ile kesişiminde çokkültürcülükten asimilasyonist bakış açısına, gruptan birey odaklı yaklaşıma, hak ve fırsattan sorumluluk ve ödev perspektifine, sosyal politikadan istihdam politikasına, özgürlükten paternalistik odağa değişim yaşandığı sonucuna varılmıştır. Tüm bu değişimlerin nedeni ise zaman içerisinde Hollanda'nın sosyal politikalarda ve göçmen entegrasyonunda bakış açısının başlangıçta benimsediği liberalizmden uzaklaşması ve neoliberalizme kayması ile ilişkilendirilmiştir.

Kaynakça

- Andersen, U. (1990). Consultative Institutions for Migrant Workers. *The Political Rights of Migrant Workers in Western Europe*. (Editör: Zig Layton-Henry). London: Sage Publications. 113-126.
- Arts, H. ve Nabha, A. Education in the Netherlands: Segregation in a “Tolerant” Society. [http://www.humanityinaction.org/knowledgebase/6-education-in-the-netherlands-segregation-in-a-tolerant-society] (Erişim: 18 Aralık 2018).
- Böcker, A. (2000). Paving the Way to a Better Future: Turks in the Netherlands. *Immigrant Integration: Dutch Case* (Editörler: Hans Vermeulen, ve Rinus Penninx). Amsterdam: Het Spinhuis. 153-177.
- Brubaker, R. (2001). The Return of Assimilation? Changing Perspectives on Immigration on Equals and Its Sequels in France, Germany and the United States. *Ethnic and Racial Studies*. 24(4). 531-548. doi:10.1080/01419870120049770
- de Heer, J.-C. (2004). The Concept of Integration in Converging Dutch Minority and Migration Policies. *IMIS-Beiträge*. 24. 177-188.
- de Vries, K. (2013). *Integration at the Border: The Dutch Act on Integration Abroad and International Immigration Law*. Oxford and Oartland, Oregon: Hart Publishing.
- Doomernik, J. (1998). *The Effectiveness of Integration Policies towards Immigrants and Their Descendants in France, Germany and the Netherlands*. Geneva: International Labour Organisation: International Migraton Papers.
- Duyvendak, J. W., ve Scholten, P. W. (2011). Beyond the Dutch “Multicultural Model”: The Co-production of Integration Policy Frames in the Netherlands. *International Migration and Integration*. 12. 331-348. doi:10.1007/s12134-010-0161-5
- ECRI. (2013). *ECRI Report on the Netherlands*. Strasbourg: ECRI.
- Engbersen, G. (2003). Spheres of Integration: Towards a Differentiated and Reflexive Ethnic Minority Policy. *Identity and Integration: Migrants in Western Europe* (Editörler: Rosemarie Sackmann, Bernhard Peters ve Thomas Faist). Aldershot/Burlington: Ashgate. 59-76.
- Entzinger, H. (1985). The Netherlands. *European Immigration Policy: A Comparative Study* (Editör: Tomas Hammar). Cambridge: Cambridge University Press. 50-88.
- Entzinger, H. (2000). The Dynamics of Integration Policies: A Multidimensional Model. *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics: Comparative European Perspective* (Editörler: Ruud Koopmans ve Paul Statham). Oxford: Oxford University Press. 97-118.
- Entzinger, H. (2003). The Rise and Fall of Multiculturalism: The Case of the Netherlands. *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States* (Editörler: Christian Joppke ve Ewa Morawaska). Basinstoke: Palgrave Macmillan. 59-86.
- Entzinger, H. (2006). Changing the Rules While the Game is on: From Multiculturalism to Assimilation in the Netherlands. *Migration, Citizenship, Ethnos: Incorporation Regimes in Germany, Western Europe and North America* (Editörler: Michal Bodemann ve Gökçe Yurdakul). New York: Palgrave MacMillan. 121-144.
- Entzinger, H. (2014). The Growing Gap Between Facts and Discourse on Immigrant Integration in the Netherlands. *Identities: Global Studies in Culture and Power*. 21(6). 693-707. doi:10.1080/1070289X.2013.828616

- Erdal, M. B., ve Oeppen, C. (2013). Migrant Balancing Acts: Understanding the Interactions Between Integration and Transnationalism. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 39(6). 867-884. doi:10.1080/1369183X.2013.765647
- Favell, A. (2001). Integration Policy and Integration Research in Europe: A Review and Critique. *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices* (Editörler: Thomas Alexander Aleinikoff ve Douglas B. Klusmeyer). Washington: Brookings Institutions. 349-399.
- Geschiere, P. (2009). *The Perils of Belonging : Autochthony, Citizenship, and Exclusion in Africa and Europe*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ghaly, M. M. (2008). The Academic Training of Imams: Recent Discussions and Initiative in the Netherlands'. *The Study of Religion and the Training of Muslim Clergy in Europe* (Editörler: Willem. B. Drees, ve Pieter Sjoerd van Koningsveld). Leiden: Leiden University Press. 369-402.
- Gordon, M. (1964). *Assimilation in American Life*. New York: Oxford University Press.
- Heckmann, F. (2006). *Integration and Integration Policies: IMISCOE Network Feasibility Study*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Hollifield, J. F. (2004). The Emerging Migration State. *International Migration Review*, 38(3), 885-912. doi:10.1111/j.1747-7379.2004.tb00223.x
- Houtzager, D., ve Rodrigues, P. R. (2002). *Migrants, Minorities and Employment in the Netherlands: Exclusion, Discrimination and Anti-Discrimination*. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC).
- Isajiw, W. W. (1997). On the Concept and Theory of Social Incorporation. *Multiculturalism in North America and Europe: Comparative Perspectives on Interethnic Relations and Social Incorporation* (Editörler: Wsevolod. W. Isajiw ve Tanuja Perera). Toronto: Canadian Scholars' Press. 79-102.
- Kaya, A. (2009). *Islam, Migration and Integration: The Age of Securitization*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Kolbaşı-Muyan, G. (2018). *Göçmen Politikaları: Almanya, Hollanda ve Fransa Özelinde Göçmen Politikalarının Karşılaştırması*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lacroix, C. (2010). *Immigrants, Literature and National Integration*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- McDonald, C., ve Marston, G. (2005). Workfare as welfare: governing unemployment in the advanced liberal state. *Critical Social Policy*. 25(3). 374-401. doi:10.1177/0261018305054077
- Penninx, R., Garces-Mascarenas, B., ve Scholten, P. (2005). *Policymaking Related to Immigration and Integration: A Review of Literature of the Dutch Case*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Schedler , P., ve Glastra, F. (2000). Adult Education Between Cultural Assimilation and Structural Integration. Settlement Programmes for "newcomers" in the Netherlands. *Compare*. 30(1). 53-66. doi:10.1080/030579200109851
- Scheffer, P. (2011). *Immigrant Nations*. Cambridge: Polity.

- Scholten, P. (2011). Constructing Dutch Immigrant Policy: Research–Policy Relations and Immigrant Integration Policy-Making in the Netherlands. *British Journal of Politics and International Relations*. 13, 75–92. doi:10.1111/j.1467-856X.2010.00440.x
- Schriemer, R. (2004). *Analytical Report on Education: National Focal Point for the Netherlands*. Leiden: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC).
- Schuh, C. (2015). Islam and Dutch Contestations Over Secularity. *After Integration Islam, Conviviality and Contentious Politics in Europe* (Editörler: M. Burchardt, ve I. Michalowski). Weisbaden: Springer. 205-229.
- Spencer, S. (2011). *The Migration Debate*. Bristol: Policy Press.
- Suverierol, S. (2015). Creating Citizen Workers through Civic Integration. *Journal of Social Policy*. 44(4). 707-727. doi:10.1017/S0047279415000203
- Van Amersfoort, H. ve Niekerk, M. V. (2006). Immigration as a Colonial Inheritance: Post-Colonial Immigrants in the Netherlands 1945-2002. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 32(3). 323-346. doi:10.1080/13691830600555210
- Van Amersfoort, H. ve Surie, B. (1987). Reluctant Hosts: Immigration into Dutch Society 1970-1985. *Ethnic and Racial Studies*. 10 (2). 169-185. doi:10.1080/01419870.1987.9993563
- Van Ours, J. C. ve Veenman, J. (2003). The Educational Attainment of Second-Generation Immigrants in the Netherlands. *Population Economics*. 16. 730-753. doi:10.1007/s00148-003-0147-0
- Van Ours, J. C. ve Veenman, J. (2005). The Netherlands: Old Emigrants - Young Immigrant Country. *European Migration: What do We Know?* (Editör: K. Faus Zimmermann). New York: Oxford University Press. 173-196.
- Van Ysselt, P. (2015). Public Funding of Religious Organizations in the Netherlands. *Public Funding of Religions in Europe* (Editör: Francis Messner). Surrey: Ashgate. 23-50.
- Vasta, E. (2007). From Ethnic Minorities to Ethnic Majority Policy: Multiculturalism and the Shift to Assimilationism in the Netherlands. *Ethnic and Racial Studies*. 30(5). 713-740. doi: 10.1080/01419870701491770
- Vermeulen, H., ve Penninx, R. (2000). Introduction. *Immigrant Integration: The Dutch Case* (Editörler: Hans Vermeulen ve Rinus Penninx). Amsterdam: Het Spinhuis. 1-35.
- Vink, M. P. (2007). Dutch ‘Multiculturalism’ Beyond the Pillarisation Myth. *Political Studies Review*. 5. 337–350. doi:10.1111/j.1478-9299.2007.00134.x
- Wright, M. ve Goodman Wallace, S. (2016). Social Policy and Immigrant Integration. *Oxford Bibliographies in Political Science*. (Editör: Sandy Maisel) New York: Oxford University Press.
- Yağmur, K. (2010). Batı Avrupa’da Uygulanan Dil Politikaları Kapsamında Türkçe Öğretiminin Değerlendirilmesi. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi - Bilig*(55). 221-242.